

“นี่แหละคือสิ่งที่ชุมชน
เป็นเจ้าของ
มีความภาคภูมิใจ
ในบ้านเกิดของตัวเอง
และช่วยกันปกป้อง
รักษาเมืองต่อไป”

เสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง
เครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่

เสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง บทบาทการทำงานบุญประเพณีในเชียงใหม่

เรื่องและภาพ โดย : ศุภกิตติ์ คุณณา

จังหวัดเชียงใหม่ ดินแดนล้านนา เมืองตะต่อนยอน ที่มี ความหลากหลาย และเป็นเมืองที่มีความแตกต่างกัน ทางสังคม และวัฒนธรรมและยังมีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาชมและท่องเที่ยวมากมาย

นอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่เก่าแก่ มีเสน่ห์ และมีเรื่องราว ประวัติศาสตร์อันยาวนานมากกว่า 720 ปี ประเพณีและ วัฒนธรรม ที่ถือว่าน่าสนใจสำหรับศึกษาและเข้ามาท่องเที่ยว ใน อีกมุมมองเชียงใหม่เองก็มีปัญหามากมายที่ต้องช่วยกันแก้ไข และรักษาเมือง เครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ เป็นหนึ่งใน ภาคีเครือข่ายที่ทำงานภาคประชาชน ที่มองการทำงานด้านสุข ภาวะ ได้เข้ามาจัดการ สืบสาน สืบทอด และดูแลพื้นที่เมือง เชียงใหม่ ให้ยังคงงามจนถึงวันนี้

เสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง ผู้ที่ทำงานกับเครือข่ายชุมชน เมืองรักษ์เชียงใหม่ในยุคแรกๆ คนในเมืองเชียงใหม่จะเรียกว่า บ้าจ๋ม โดยเริ่มต้นทำงานในเมืองเชียงใหม่ ด้วยการใช้ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องที่มาเป็นตัวเครื่องมือ แล้วมองเห็นว่า มัน สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้จริง

สิ่งหนึ่งที่บ้าจ๋ม เล่าเรื่องของการทำงานในเขตเมือง เชียงใหม่ ซึ่งไม่ง่ายเลยกับการทำงานในเมืองขนาดใหญ่ และ เป็นที่จับจ้องของผู้คนที่อยากมาเยือน

แก้ปัญหาเมืองโดยใช้ประเพณีและวัฒนธรรม

สมัยเริ่มต้นใหม่ๆ การทำงานนั้น มีขอบเขตการทำงาน ในเขตเมืองเก่าเป็นหลัก หรือในเขตสี่เหลี่ยมคูเมืองเชียงใหม่ จากนั้นก็ได้เปิดขยายพื้นที่ทำงานไปยังเมืองเก่าชั้นนอก ปัญหา แรกๆที่เข้ามาแก้ไขก็คือ มาจากเรื่องผังบาร์ที่สร้างความเดือด ร้อนไปทั่วเมือง คนที่เดือดร้อนส่วนมากมักจะไม่ค่อยกล้าออกมา ประณามโดยตรง เลยคิดว่า หากใช้กิจกรรมจากประเพณีและ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีของชุมชนอยู่แล้วเข้ามาเป็นจุดที่เปิดให้คน ที่สนใจเข้ามาทำงานและแก้ปัญหา

“งานยี่เป็ง” หรือประเพณีลอยกระทงและงาน “ปี่ไหม่ เมือง” หรืองานสงกรานต์ ของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานที่ถูกจับ มาเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะใช้ดูแลรักษาเมือง ถ้าจุดเริ่มต้นจริงๆ ก็ มาจากพื้นที่ย่านช่างม่อย ซึ่งเป็เขตเริ่มแรกที่ทำงาน โดยช่าง ม่อยอยู่ในเขตเมืองเก่าชั้นนอก จากนั้นก็มาเริ่มต้นภายในเขต คูเมือง หรือเมืองเก่าชั้นใน โดยรวมตัวกันกับคนในชุมชนในเขต เมือง ใช้ชื่อว่า “เครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่”

ในช่วงสมัยหนึ่ง ปัญหาที่รบกวนของชาวบ้าน และได้รับ ผลกระทบ โดยเฉพาะตัวอาคารบ้านเรือนในเขตเมืองเก่า คือ “การปล่อยโคลมลอย” ในช่วงหนึ่งมีกระแสการปล่อยโคลมลอย

หรือที่ทางภาคเหนือเรียกว่า “ว่าวไฟ” จะมีการปล่อยขึ้นท้องฟ้าอย่างต่อเนื่อง ปล่อยแบบโดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีใดๆเลย จนต้องระแวงหลังคาบ้านตัวเอง

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเชียงใหม่ อยากจะปล่อยโคมลอยก็สามารถปล่อยได้เลย แม้กระทั่งจัดงานศพก็ปล่อย วันสิ้นปีก็ปล่อยโคมลอย จนสะเปะสะปะไปกันหมด ซึ่งสถานการณ์แบบนี้ทำให้คนในชุมชนมองว่า ต้องทำอะไรสักอย่าง ก่อนที่จะไม่สามารถควบคุมไปได้มากกว่านี้ อีกทั้งยังพบเศษโคมลอยตกเรี่ยราดในพื้นที่ตามต้นไม้ หลังคา สายไฟ หรือแม้แต่ตกลงบนถนน สร้างขยะที่ไม่มีเจ้าภาพ

ชุมชนเลยหาทางแก้ปัญหานี้ โดยการรวมกลุ่มกันคิด ต้องใช้ความเชื่อของงานประเพณีมาทดแทนในเรื่องของความเชื่อการปล่อยโคม ก็เลยมองถึงเรื่อง การจุดผางประทีป หรือ ผางปะตี๊ด ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของคนเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย หรือสมัยพ่ออุ๊ยแม่อุ๊ย จะพากันไปวัดวาอารามเพื่อจุดประทีป ถือเป็นอีกประเพณีหนึ่งของภาคเหนือ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม รวมไปถึงความมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งมองว่าสิ่งเหล่านี้มันมีอยู่ในวิถีประเพณีและวัฒนธรรมอยู่แล้ว

“ตามผางปะตี๊ดส่องฟ้า อักขาเมือง”

โดยการจุดผางประทีปนั้นสามารถเข้าไปแก้ปัญหาการปล่อยโคมลอย เลยสรรสร้างงานขึ้นมาเพื่อทดลองแก้ไขปัญหามือเมือง โดยใช้ชื่องานคือ “ตามผางปะตี๊ดส่องฟ้า อักขาเมือง” แปลคือ จุดประทีปส่องฟ้า รักษาเมือง ซึ่งหมายถึง การจุดผางประทีปนั้น เป็นแสงสว่างที่จะช่วยดูแลบ้านเมือง ให้มีความยั่งยืน และบุญกุศลจากการจุดผางประทีปนั้นก็ส่งผลให้เมืองและผู้คนมีความสุข

สำหรับการบูชาผางปะตี๊ดนั้น ยังเป็นการบูชาแสงสว่าง เชื่อว่าจะทำให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีแสงสว่างนำทางชีวิต ให้โชติช่วงชัชวาลตั้งแสงจากผางปะตี๊ด ด้วยเหตุนี้ช่วงประเพณีี่เป็ง จึงสว่างไสวเต็มไปด้วยแสงผางปะตี๊ด

ผางปะตี๊ด หรือ ผางประทีป เป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา คำว่า ผาง คือ ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ ใช้เป็นถ้วยสำหรับใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมันและไส้ของประทีปที่ทำมาจากเส้นฝ้าย ส่วนคำว่า ปะตี๊ด, ประทีป คือแสงสว่าง โดยการสะกดออกเสียงนั้นจะแตกต่างกันไปตามแต่ละสำเนียงในพื้นที่

ข้อมูลประวัติจาก ศูนย์สารสนเทศภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ระบุว่า ในช่วงประเพณีี่เป็ง ชาวล้านนานิยมจุดผางประทีปเป็นพุทธบูชา สืบเนื่องมาจากตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระโคตม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระศรีอริยเมตไตร พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ได้ถือกำเนิดจากแม่กาเผือก

และวันหนึ่งขณะที่แม่กาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุทำให้ไข่ทั้งห้าฟองของแม่กาเผือกถูกพัดตกจากรังไหลไปตามแม่น้ำ มีแม่ไก่ แม่ناق แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ที่เก็บไปเลี้ยง เมื่อไข่ทั้งห้าฟองฟักออกมาเป็นมนุษย์เป็นเพศชาย และได้บวช

เป็นญาติทั้งห้าองค์ เมื่อญาติทั้งห้าได้พบกัน จึงได้ถามถึงมารดาของแต่ละองค์ แต่ละองค์ก็ตอบว่า แม่ไม่เคยมาเลี้ยง แม่มาเค็บบ้าง มาเค็บบ้าง แม่เค็บบ้าง แม่เค็บบ้าง แม่เค็บบ้าง และแม่ราชสีห์ก็เค็บบ้าง ญาติทั้งห้าองค์จึงสงสัยว่า แม่ที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงพากันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ ด้วยคำอธิษฐาน จึงทำให้ภาพพรหมผู้เป็นแม่ได้แปลงกายเป็นกาเผือกบินลงมาเล่าเรื่องในอดีตให้ญาติทั้งห้าฟัง และได้บอกว่าหากคิดถึงแม่ให้นำด้ายดิบมาพันเป็นตีนกาจุดเป็นประทีปบูชาในวันยี่เป็ง ด้วยอาณิสย์แห่งการถวายประทีปสตีนา จึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ (คัมภีร์อาณิสย์ผางประทีป, ม.ป.ป.)

ยอสวยไหว้สา พระญามังราย

สำหรับกิจกรรม ปีใหม่เมือง หรืองานสงกรานต์ งานบุญ ประเพณีต่างๆ ในเชียงใหม่ ส่วนมากจะอยู่ที่วัด โดยมีศาสนาและความเชื่อเป็นเอกลักษณ์ของงาน

ในยุคช่วงระยะหลังๆ ราว 10 ปีที่ผ่านมา คนที่มาจากเชียงใหม่ในช่วงสงกรานต์ จะมาเล่นน้ำรอบคูเมือง หรือสงครามน้ำ กลายเป็นการเล่นน้ำเป็นจุดขายมากกว่ากิจกรรมด้าน ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีความหมาย ยาวนาน เช่น การขนทรายเข้าวัด การรดน้ำดำหัว ความเข้าใจใน เรื่องของ วันสังขารล่อง วันเนา หรือแม้แต่วันพญาวัน ก็จะเลื่อน หายไป สิ่งหนึ่งที่ทางเครือข่ายฯ ได้ทำประเด็นนี้ขึ้นมาคือการที่ เมืองเชียงใหม่ มีอายุที่ยาวนาน 720 กว่าปี ซึ่งในส่วนของ กิจกรรมในช่วงนี้ เริ่มต้นจากวันสำคัญของเมืองเชียงใหม่ คือวันที่ 12 เมษายน ซึ่งมีความสำคัญคือ เป็นวันคล้ายวันสถาปนา เมืองเชียงใหม่

แนวคิดทางพิธีกรรมความเชื่อคือ “การไหว้สา” ที่ทาง เครือข่ายชุมชนฯ พยายามรื้อฟื้นความเชื่อ ความร่วมมือร่วมใจ ร่วมมือ รำลึกถึงบรรพบุรุษ และสร้างภาคภูมิใจร่วมกันว่า เมือง เชียงใหม่ถูกสร้างมา 700 กว่าปีแล้ว เมื่อมีความภาคภูมิใจเกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่จะตามมาคือ เราจะรู้สึกรักภักดีเมืองของเรา

การที่จะให้วัฒนธรรมเข้าถึงคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนใน สมัยนี้ค่อนข้างที่จะเข้าถึงยาก นอกจากคนที่มีความรู้ที่พอจะ หาไปเรียนด้วยตนเองตามสถาบันการเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ ต่างๆ ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนบางคนอาจจะขาดโอกาสในการ เข้าถึง ทางเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่มองว่ากิจกรรม หรืองานประเพณีที่จัดโดยชุมชน ก็จะมีคนผูกพันและผูกโยง เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอยู่แล้ว ทั้งงานปีใหม่เมือง และงานยี่เป็ง (ตามผางปะตี๊ดส่องฟ้าอัศจรรย์เมือง) ที่มองว่าสามารถส่งต่อ เผย แพร่สู่เยาวชนและเด็ก ก็คือ การสอนการแสดงพื้นบ้าน และใน เมื่อวัดในสมัยนี้ไม่ใช่พื้นที่สอนอีกต่อไป เพราะว่าสมัยก่อนการที่ ใครอยากเรียนฟ้อนเล็บ จะไปเรียนกันที่วัด ที่วัดก็จะมีกลองตั้ง โนง หรือกลองแฉวง ซึ่งเป็นกลองล้านนาทางภาคเหนือ เอาไว้ตี กลองประกอบจังหวะฟ้อนเล็บ และอีกทั้งวัดยังเป็นสถานที่ที่รวม ตัวกันของกลุ่มช่างฟ้อนเล็บประจำหมู่บ้าน พอเมื่อเวลาผ่านไป

ยุคสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เคยช่วยชุมชนฯ พยายาม ประยุกต์ให้เข้ากับสมัยนี้คือ การนำการแสดงพื้นบ้านเข้าไปสอน ในสถานศึกษา และวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ เป็นสถาบัน การศึกษาที่ทางเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ เข้าไปสอน การฟ้อนเล็บและฟ้อนเทียน ถ่ายทอดวัฒนธรรมในระดับ ปวช. และ ปวส. ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ย่านกลาง เมือง กลางเวียง อยู่ใกล้ลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ จะเรียกว่า นอกจากโชคดีแล้ว ผู้บริหารของสถาบันอาชีวฯ มองเห็นความ สำคัญ ถือว่า สถาบันอาชีวศึกษาเชียงใหม่ เป็นสถาบันการ ศึกษาที่เริ่มต้นมาด้วยกันตั้งแต่ยุคแรกๆ ตั้งแต่การเข้ามาร่วม ประเพณีตามผางปะตี๊ด โดยสมัยนั้น เริ่มจตุรรอบคูเมืองประมาณ 25,000 ดวง หลังจากนั้นเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมก็มองเห็นช่องว่าง ของเด็กอายุน้อยๆ ซึ่งถ้าเด็กระดับอาชีวศึกษาจะเป็นน้องๆ ที่โต แล้ว เลยอยากจะทำประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้กับเด็กๆ ซึ่งข้อดี ก็คือ ทำให้เด็กมีการซึมซับแต่อายุน้อย ฉะนั้นสิ่งที่ตาม มาจากการสรุปกิจกรรมที่ตามมา ก็ การเปิดอบรมสอนฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ในช่วงปิดภาคเรียน

ส่งต่อคุณค่าประเพณีที่ดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่

สำหรับการเปิดอบรมสอนฟ้อนนั้น ทางเครือข่ายชุมชนฯ เปิดสอนฟรี โดยไม่มีค่าใช้จ่ายในการจ้างครูมาสอน เว้นแต่ ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนที่จะมีการแจ้งให้ทราบ ล่วงหน้า โดยที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนจาก สสส. และ สคส. รวมถึงผู้สนับสนุนองค์กรอื่นๆ ทางเครือข่ายฯ ก็มีหน้าที่ไปจัด งบประมาณการอบรม โดยการประสานไปยังแม่ครูภูมิปัญญาใน เรื่องการสอนฟ้อนเล็บ ซึ่งในจังหวัดเชียงใหม่มีพ่อครูและแม่ครู เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมที่หลากหลายมาก

มุมมองการอบรมของเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์- เชียงใหม่ นั้นมองว่า สิ่งที่เป็นพื้นฐานแบบต้นฉบับ สามารถนำ มาประยุกต์ได้ เป็นวิถีถ่ายทอดและส่งต่อไปยังเด็กและเยาวชน ได้ง่าย อย่างน้อยในสิ่งที่ทำตอนนี้ แม้จะเป็นพื้นฐาน แต่ใน อนาคตข้างหน้า เมื่อน้อง ๆ ที่เข้ามาเรียนรู้เติบโตเขาก็จะเอาไป ต่อด้วยด้วยตนเอง แต่สิ่งหนึ่งในกลุ่มการเรียนการสอน (อบรมฟ้อนเล็บ) ที่น่าทึ่งก็คือ ผู้ปกครองที่มาส่งลูกหลาน ก็กลายเป็นช่างฟ้อนโดยอัตโนมัติ กลุ่มของช่างฟ้อนก็เริ่มขยายใหญ่ขึ้น

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ทางเครือข่าย ชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ได้ทำ เริ่มขยายออกไปเป็นวงกว้างมาก ขึ้น และเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานอื่นๆ แม้แต่เทศบาลนคร เชียงใหม่ ผู้สนับสนุนพื้นที่และงบประมาณในการจัดกิจกรรม ก็ มีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในการทำงานของชุมชน

สิ่งที่ได้จากการทำกิจกรรมของเครือข่ายฯ คือ การที่ ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม การสอน หรือแม้แต่ได้ ลงมือทำด้วยตัวเอง เกิดเป็นความผูกพัน ความที่รู้สึกเป็น เจ้าของ